

Oscar Winberg, forskardoktor

Turku Institute for Advanced Studies

John Morton Center for North American Studies

Åbo universitet

15.5.2026

VNS 2/2026 vp Valtioneuvoston ajankohtaiselonteko ulko- ja turvallisuuspoliittisen toimintaympäristön muutoksesta

Jag uppskattar inbjudan att kommentera Valtioneuvoston ajankohtaiselonteko ulko- ja turvallisuuspoliittisen toimintaympäristön muutoksesta.

Jag begränsar mina anmärkningar till Förenta staterna och, i enlighet med min expertis, i synnerhet till den amerikanska inrikespolitiken. För att förstå Förenta staterna som samarbetspartner inom utrikes- och säkerhetspolitiken är det avgörande att ha en klarögd uppfattning av landets inrikespolitik och i synnerhet demokratins och rättsstatens tillstånd i landet.

Demokratin i Förenta staterna är dessvärre idag i kris. Sedan Donald Trump återvände till Vita huset i januari 2025 har den amerikanska politiken präglats av angrepp mot demokratiska och rättsstatsnormer, institutioner och värderingar.

Trump administration har tagit över eller försökt ta över maktbefogenheter som inte traditionellt eller juridiskt hört till den federala verkställande makten. Kongressen, domstolarna och delstaterna har kringgåts, trotsats och hotats av administrationen på sätt som strider mot rådande praxis. Administrationen har avskedat personal, stängt fristående myndighetsorgan och beslagtagit kongressanslag utan hänsyn till normer eller juridiska begränsningar. Administrationen har även angripit pressen, universiteten och andra oberoende institutioner med en kombination av stämningar, indragna anslag och hot gällande federala kontrakt,

Oscar Winberg, forskardoktor

Turku Institute for Advanced Studies

John Morton Center for North American Studies

Åbo universitet

15.5.2026

skattestatus och licenser. Trump administrationen visar öppet förakt gentemot individer och institutioner som kritiserar, ifrågasätter eller utmanar presidenten.

Trump och hans stödtrupper har även strävat efter att ändra förfarandet inför kommande val för att begränsa oppositionens möjligheter att nå framgång. Runtom landet har presidentens allierade ritat om valdistrikt med öppet syfte att gynna det egna partiet. Detta projekt utförs på direkt uppmaning av Trump och med den Högsta domstolens konservativa majoritets goda minne. Samtidigt har ett betydande antal delstater inskränkt på medborgares möjligheter att delta i den demokratiska processen med lagar som bland annat begränsar förhandsröstning och brevröstning. Trump har undertecknat så kallade *executive orders* som strävar efter att kringskära tillgången till valprocessen trots att presidenten inte har maktbefogenheter över vallagar.

Med hänsyn till denna utveckling finns det skäl att beskriva Förenta staterna som en konkurrensutsatt auktoritärism (på engelska *competitive authoritarianism*) snarare än en liberal demokrati och rättsstat. Konkurrensutsatt auktoritärism är en statsvetenskaplig term som syftar på en politisk regim i vilken demokratiska institutioner, inklusive val, domstolar och oppositionspartier, fortfarande har en meningsfull roll men i vilken administrationen (miss)brukar sin makt för att påverka förutsättningarna för den demokratiska processen.

Detta är inte endast min egen bedömning av situationen i Förenta staterna utan stämmer överens med bedömningar och varningar från framstående statsvetare och forskningsinstitutioner. Bright Line Watch utför regelbundet undersökningar med experter inom statsvetenskap som mäter demokratis tillstånd i Förenta staterna. Sedan Donald Trump återvände till Vita huset i januari 2025 har resultaten sjunkit kraftigt jämfört såväl med Trumps första mandatperiod som med Joe Bidens mandatperiod. Denna bedömning stämmer överens

Oscar Winberg, forskardoktor

Turku Institute for Advanced Studies

John Morton Center for North American Studies

Åbo universitet

15.5.2026

med resultaten från The V-Dem Project vid Göteborgs universitet som inte längre räknar Förenta staterna som en liberal demokrati. I indexet för liberal demokrati som The V-Dem Project använder har Förenta staterna rasat från 0.79 år 2023 till 0.57 år 2025 (i jämförelse är motsvarande siffror för Finland 0.81, Sverige och Norge 0.85 och Danmark 0.88).

I den offentliga diskussionen om Förenta staterna ligger fokus alltför ofta på polarisering som förklaringsmodell. Därmed är det viktigt att poängtera att den amerikanska utvecklingen mot en konkurrensutsatt auktoritärism inte är en följd av polarisering. Det är beklagligt att polarisering under de senaste tio åren blivit den främsta ramen för att förstå amerikansk politik. Det stämmer att politisk polarisering ökat under de senaste årtiondena i Förenta staterna. Men det är viktigt att minnas att polarisering i sig själv inte är ett problem och det är definitivt inte den främsta utmaningen inom amerikansk politik idag. Fokus på polarisering leder till att avståndet mellan partierna och den politiska temperaturen prioriteras framom den politiska agendan som dessa representerar. Som förklaringsmodell är polarisering lockande för såväl forskare som journalister och politiker eftersom den inte tar ställning till eller ställer till svars enskilda politiska aktörer. Men faktum är att Förenta staterna inte rör sig ifrån liberal demokrati och rättsstatsprinciper på grund av polarisering utan som en följd av politiska angrepp på demokratin och rättsstaten. Bakom dessa angrepp står Donald Trump, Republikanska partiet och den konservativa rörelsen i Förenta staterna. Fokus på polarisering överskuggar denna verklighet på ett sätt som förvränger vår förståelse av situationen.

Valtioneuvoston ajankohtaisselektio ulko- ja turvallisuuspoliittisen toimintaympäristön muutoksesta gör klart att Förenta staterna idag bidrar med större "ennakoimattomuus, nopeat muutokset ja koventunut retoriikka" och "aiempaa suurempaa valmiutta sotilaalliseen voimankäyttöön". Detta stämmer. Men en klarögd analys av läget i Förenta staterna gör gällande att denna förändring även omfattar en bristande respekt eller rentav öppet förakt mot

Oscar Winberg, forskardoktor

Turku Institute for Advanced Studies

John Morton Center for North American Studies

Åbo universitet

15.5.2026

demokratiska normer, rättsstatsprinciper och internationell rätt. Detta agerande är i direkt kontrast med de värderingar, “demokratia, oikeusvaltioperiaate, ihmisoikeudet, tasa-arvo ja yhdenvertaisuus”, på vilka Finland grundar sin utrikespolitik.

Respektfullt,

Oscar Winberg

Forskardoktor

Åbo universitet

Oscar Winberg, forskardoktor

Turku Institute for Advanced Studies

John Morton Center for North American Studies

Åbo universitet

15.5.2026

VNS 2/2026 vp Valtioneuvoston ajankohtaisselonteko ulko- ja turvallisuuspoliittisen toimintaympäristön muutoksesta

Arvostan mahdollisuutta kommentoida Valtioneuvoston ajankohtaisselontekoa ulko- ja turvallisuuspoliittisen toimintaympäristön muutoksesta.

Rajoitan huomioni Yhdysvaltoihin ja oman asiantuntemukseni mukaisesti erityisesti Yhdysvaltojen sisäpolitiikkaan. Yhdysvaltojen ymmärtämiseksi ulko- ja turvallisuuspoliittisena yhteistyökumppanina on ratkaisevan tärkeää, että sen sisäpolitiikan sekä erityisesti demokratian ja oikeusvaltion tilasta on selkeä käsitys.

Yhdysvaltojen demokratia on valitettavasti tällä hetkellä kriisissä. Sen jälkeen, kun Donald Trump palasi Valkoiseen taloon tammikuussa 2025, Yhdysvaltain politiikkaa ovat leimanneet hyökkäykset demokraattisia ja oikeusvaltiollisia normeja, instituutioita ja arvoja vastaan.

Trumpin hallinto on ottanut tai pyrkinyt ottamaan haltuunsa valtaoikeuksia, jotka eivät perinteisesti tai oikeudellisesti kuulu liittovaltion toimeenpanovallalle. Hallinto on sivuuttanut, uhmannut ja uhkaillut kongressia, tuomioistuimia ja osavaltioita tavoilla, jotka ovat ristiriidassa vakiintuneiden käytäntöjen kanssa. Hallinto on irtisanonut henkilöstöä, sulkenut riippumattomia virastoja ja jäädyttänyt kongressin myöntämiä varoja piittaamatta normeista tai oikeudellisista rajoitteista. Hallinto on myös hyökännyt lehdistöä, yliopistoja ja muita riippumattomia instituutioita vastaan esimerkiksi oikeushaasteilla, rahoituksen leikkauksilla sekä uhkauksilla, jotka koskevat sopimuksia, veroasemaa ja toimilupia. Trumpin hallinto

Oscar Winberg, forskardoktor

Turku Institute for Advanced Studies

John Morton Center for North American Studies

Åbo universitet

15.5.2026

osoittaa avoimesti halveksuntaa yksilöitä ja instituutioita kohtaan, jotka arvostelevat, kyseenalaistavat tai haastavat presidenttiä.

Trump ja hänen tukijansa ovat myös pyrkineet muuttamaan tulevien vaalien menettelytapoja rajoittaakseen opposition mahdollisuuksia menestyä. Ympäri maata presidentin liittolaiset ovat piirtäneet vaalipiirit uudelleen avoimena tavoitteena suosia omaa puoluettaan. Tämä hanke toteutetaan Trumpin suoran kehotuksen pohjalta ja korkeimman oikeuden konservatiivisen enemmistön hyväksynnällä. Samalla merkittävä määrä osavaltioita on rajoittanut kansalaisten mahdollisuuksia osallistua demokraattiseen prosessiin laeilla, jotka muun muassa rajoittavat ennakkoonestystä ja postiäänestystä. Trump on myös allekirjoittanut niin sanottuja *executive order*-määräyksiä, joilla pyritään rajoittamaan pääsyä vaaliprosessiin, vaikka presidentillä ei ole toimivaltaa vaalilainsäädäntöön.

Tämän kehityksen perusteella Yhdysvaltoja on perusteltua kuvata pikemminkin kilpailulliseksi autoritarismiksi (englanniksi *competitive authoritarianism*) kuin liberaaliksi demokratiaksi ja oikeusvaltioksi. Kilpailullinen autoritarismi on valtiotieteellinen käsite, joka viittaa poliittiseen järjestelmään, jossa demokraattisilla instituutioilla – mukaan lukien vaalit, tuomioistuimet ja oppositio puolueet – on edelleen merkityksellinen rooli, mutta jossa hallinto (väärin) käyttää valtaansa vaikuttaakseen demokraattisen prosessin edellytyksiin.

Kyse ei ole pelkästään omasta arviostani Yhdysvaltojen tilanteesta, vaan se vastaa myös johtavien valtiotieteilijöiden ja tutkimuslaitosten arvioita ja varoituksia. Bright Line Watch tekee säännöllisesti kyselyjä valtiotieteen asiantuntijoille mitatakseen demokratian tilaa Yhdysvalloissa. Donald Trumpin palattua Valkoiseen taloon tammikuussa 2025 tulokset ovat laskeneet jyrkästi verrattuna sekä Trumpin ensimmäiseen kauteen että Joe Bidenin kauteen.

Oscar Winberg, forskardoktor

Turku Institute for Advanced Studies

John Morton Center for North American Studies

Åbo universitet

15.5.2026

Tämä arvio on linjassa Göteborgin yliopiston V-Dem-projektin tulosten kanssa, joka ei enää luokittele Yhdysvaltoja liberaaliksi demokratiaksi. V-Dem-projektin käyttämässä liberaalin demokratian indeksissä Yhdysvallat on laskenut tasolta 0,79 vuonna 2023 tasolle 0,57 vuonna 2025 (vertailun vuoksi vastaavat luvut ovat Suomelle 0,81, Ruotsille ja Norjalle 0,85 sekä Tanskalle 0,88).

Julkisessa keskustelussa Yhdysvalloista keskiöön nousee liian usein polarisaatio selitysmallina. Siksi on tärkeää korostaa, että Yhdysvaltojen kehitys kohti kilpailullista autoritaarisuutta ei ole seurausta polarisaatiosta. On valitettavaa, että polarisaatiosta on viimeisen kymmenen vuoden aikana tullut keskeinen kehys amerikkalaisen politiikan ymmärtämiselle. On totta, että poliittinen polarisaatio on kasvanut viime vuosikymmeninä Yhdysvalloissa. On kuitenkin tärkeää muistaa, että polarisaatio sinänsä ei ole ongelma, eikä se missään nimessä ole amerikkalaisen politiikan suurin haaste tällä hetkellä. Polarisaatioon keskittyminen johtaa siihen, että puolueiden välinen etäisyys ja poliittinen ilmapiiri asetetaan etusijalle niiden poliittisten tavoitteiden sijaan, joita nämä edustavat. Selitysmallina polarisaatio on houkutteleva niin tutkijoille, toimittajille kuin poliitikoillekin, koska se ei ota kantaa eikä aseta yksittäisiä poliittisia toimijoita vastuuseen. Tosiasia kuitenkin on, että Yhdysvallat ei ole siirtymässä pois liberaalista demokratiasta ja oikeusvaltioperiaatteista polarisaation vuoksi, vaan poliittisten hyökkäysten seurauksena demokratiaa ja oikeusvaltiota vastaan. Näiden hyökkäysten takana ovat Donald Trump, republikaaninen puolue ja Yhdysvaltojen konservatiivinen liike. Polarisaatioon keskittyminen peittää tämän todellisuuden tavalla, joka vääristää ymmärrystämme tilanteesta.

Valtioneuvoston ajankohtaissselonteko ulko- ja turvallisuuspoliittisen toimintaympäristön muutoksesta toteaa, että Yhdysvallat tuo nykyisin mukanaan enemmän “ennakoimattomuutta, nopeita muutoksia ja koventunutta retoriikkaa” sekä “aiempaa suurempaa valmiutta

Oscar Winberg, forskardoktor

Turku Institute for Advanced Studies

John Morton Center for North American Studies

Åbo universitet

15.5.2026

sotilaalliseen voimankäyttöön”. Tämä pitää paikkansa. Tilanteen selkeä analyysi osoittaa kuitenkin, että tähän muutokseen sisältyy myös heikentynyt kunnioitus tai jopa avoin halveksunta demokraattisia normeja, oikeusvaltioperiaatteita ja kansainvälistä oikeutta kohtaan. Tämä toiminta on suorassa ristiriidassa niiden arvojen kanssa – “demokratia, oikeusvaltioperiaate, ihmisoikeudet, tasa-arvo ja yhdenvertaisuus” – joiden varaan Suomi rakentaa ulkopoliittikkansa.

Kunnioittaen,
Oscar Winberg

Tutkijatohtori
Turun yliopisto